

PETER E. WEINBERGER'İN İSRAİL VE FİLİSTİN DİN ADAMLARINI
DİNLER ARASI DİYALOĞA ÇAĞIRMA ARAYIŞLARI

*Seyfedtin CAN
**Filiz ÖZTÜRK
***Mehmet KORUN
****Cumali BOZOĞLU
*****Hüseyin ÖZDEMİR
**** Fatime Tuba KOYUNCU

Makale Türü : Araştırma Makalesi
Makale Gönderme Tarihi :30.11.2023
Makale Kabul Tarihi :07.01.2024
Atf Bilgisi:

Seyfedtin Can, Filiz Öztürk, Mehmet Korun, Fatime Tuba Koyuncu, Cumali Bozoğlu, Hüseyin Özdemir, "Peter E. Weinberger'in İsrail Ve Filistin Din Adamlarını Dinler Arası Diyaloga Çağırma Arayışları", *International Journal of Eastern Mediterranean Studies*, Vol. 2, Issue: 1, 2024, ss. 171-196.

Özet

Peter E. Weinberger, İsrail'in işgal ettiği topraklarda Filistinlilere hayat hakkı tanınması gerektiğini ancak normale dönülebilmesinin şartlarını henüz olgunlaşmadığını belirtmektedir. Weinberger, İsrail'in saldırıları altında bir barışın mümkün olmadığını bunun yolunun açılması için öncelikle İsrail'in sonrasında Filistinlilerin fedakarlık yaparak, bir uzlaşma yolu bulmalarını gerektiğini belirtmektedir. Bunun için de yapılması gereken en doğru şeyin ortak payda olan din üzerinden geliştirilecek bir barış ortamının sağlanması olacağına vurgu yapmaktadır. Din adamları arasındaki bu uzlaşmanın şartlarının İslamiyet'in de "İbrahimi" dinlerden olması sebebiyle bu uzlaşmanın İbrahim A. S. üzerinden yapılmasının yolu aranmalı, bir ortak payda bulunarak iki toplum arasında gerçek bir barış sağlanabilmesi temin edilmiş olacağına dikkat çekmektedir. Bu meseleyi bir proje olarak sunmak suretiyle iki toplum arasında bir uzlaşma bulmaya çalışmaktadır.

Bu makalede İsrail ile Filistin arasında bulunabilecek bir ortak payda üzerinden yeni bir devlet ve yaşam hakkı arayışı incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Arap, İsrail, Filistin, Barış, Savaş, Din, İbrahim.

* Müdür Yardımcısı, Ömer Asım Aksoy İlkokulu, seymelcan@gmail.com, Orcid no: 0009-0002-4540-4052

** Müdür Yardımcısı, Ezogelin Halk Eğitim Merkezi, ozturkfiliz2727@gmail.com, Orcid no: 0009-0009-5485-3694

*** Öğretmen, Abdurrahman Alaattinoğlu Anadolu Lisesi, mhmtkorun21@hotmail.com, Orcid: 0009-0009-4810-3096

**** Müdür, Kadriye Abdülmecit Özgözen Ortaokulu, cumalibozoglu@gmail.com, Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-7383-7384>

***** Müdür, Sevsen Nevzat Şahin Ortaokulu, ozdemirh81@gmail.com, Orcid: 0009-0009-9466-3027

**** Müdür Yardımcısı, Şehitkamil Empati Ortaokulu, ftubas84@gmail.com, Orcid no: 0009-0006-5554-1498

Abstract

Peter E. Weinberger states that Israel should grant Palestinians the right to life in the occupied lands, but the conditions for returning to normal have not yet matured. Weinberger states that peace is not possible under Israeli attacks and that in order to pave the way for this, first Israel and then the Palestinians must find a way to compromise by making sacrifices. He emphasizes that the best thing to do for this is to create an environment of peace that will be developed through religion, which is the common denominator. He points out that the conditions for this reconciliation between the clergy are that since Islam is one of the "Abrahamic" religions, a way to make this reconciliation through Ibrahim A.S. should be sought, and by finding a common denominator, a real peace between the two communities will be ensured. By presenting this issue as a project, it tries to find a compromise between the two communities.

This article examines the search for a new state and the right to life through a common denominator between Israel and Palestine.

Key Words: Arab, Israel, Palestine, Peace, War, Religion, Abraham.

Giriş

Nisan 2004'te Başkan George W. Bush, ABD'nin İsrail Başbakanı Ariel Şaron'un Gazze Şeridi'nden ve Batı Şeria'nın bazı kısımlarından çekilmeye yönelik tek taraflı planlarını destekleyeceğini duyurdu. Başkan bu girişimi memnuniyetle karşıladı ve şu ifadelerle yer verdi: "Eğer tüm taraflar bu anı benimsemeyi seçerlerse, ilerlemenin kapısını açabilirler ve dünyanın en uzun süredir devam eden çatışmalarından birine son verebilirler." İsrail-Filistin barışını önemli ölçüde etkileyecek⁶⁵. İlk olarak, ABD başkanı İsrail'in Batı Şeria'daki en büyük yerleşim bloklarını ilhak etme isteğini onayladı: "İsrail'in halihazırda mevcut büyük nüfus merkezleri de dahil olmak üzere sahadaki yeni gerçekler ışığında, nihai statü müzakerelerinin sonucunun böyle olması gerçekçi değil. 1949'daki ateşkes hatlarına tam ve eksiksiz bir dönüş ve iki devletli bir çözümü müzakere etmek için daha önce yapılan tüm çabalar aynı sonuca varmıştı. Filistinliler için muazzam bir önem taşıyor ve mültecilerin şu anda İsrail sınırları içinde bulunan topraklara geri dönme hakkı var. Başkan şunları ifade etti: "Filistinli mülteci sorununa yönelik herhangi bir nihai statü anlaşmasının parçası olarak üzerinde anlaşmaya varılmış, adil, adil ve gerçekçi bir çözüm çerçevesinin, bir Filistin devletinin kurulması ve Filistin sorununun çözümü yoluyla bulunması gerektiği açık görünüyor." İsrail yerine mülteciler oradaydı."⁶⁶ Daha önceki hiçbir ABD yönetimi, İsrail ile Filistinliler arasındaki nihai statü müzakerelerini bu şekilde önceden engellememişti. Bush yönetimi yetkilileri, nihai statü müzakerelerine önyargılı davranmadıklarını savunuyorlar.⁶⁷ Başkan'ın, çoğu bilgili gözlemcinin uzun süredir nihai bir İsrail-Filistin barışının içeriği

⁶⁵ For the full text of the President's speech, see <http://www.state.gov/p/nea/rls/rm/31418.htm>.

⁶⁶ Aynı yer.

⁶⁷ Jon Leyne, "Bush pre-empts Mideast negotiations" BBC News Online, 14 April 2004, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/3627465.stm>.

olmasını beklediği şeyi açıkça ifade ettiğine dikkat çekiyorlar⁶⁸. Gerçekten de Bush haklı olarak iki devletli bir çözümü müzakere etmek için yapılan tüm önceki girişimlerin bir sonuç vermediğini bu sebeple de “Cenevre Anlaşması” gibi çabalara benzer bir öneride bulunmuş oldu.⁶⁹ Ancak başkanın bahsettiği bu öneri ile daha önceki çabaların aksine, Filistinliler bu son müzakerelerin tamamen dışında tutuldu. ABD-İsrail mutabakatı, Filistinlilerle herhangi bir paralel görüşme yapılmadan çözüldü. Filistin açısından bakıldığında ABD, gelecekteki müzakereleri önemli ölçüde baltaladı çünkü daha bu tartışmalar başlamadan iki temel talebi reddetti. Filistinli bir müzakereci artık geri dönüş hakkında feragat etme karşılığında taviz almayı bekleyemez çünkü o, ABD'nin zaten bu prensibe karşı çıkmaya kararlı olduğunu biliyor⁷⁰.

Arap dünyasındaki Amerikan müttefikleri, Şaron planına verdiği desteğe karşı bir denge unsuru olarak ABD'ye Filistinlilerle paralel görüşmeler başlatması konusunda baskı yaptı. Ürdün Kralı Abdullah'ın ısrarı üzerine Başkan Bush, Filistin Yönetimi (PA) Başbakanı Ahmed Kureyya'ya bir mektup göndererek, Filistinlilerin devlet olma umutlarının hâlâ müzakereler yoluyla elde edilebileceğini garanti etti.⁷¹ Başkanın mektubunun diplomatik

⁶⁸ Peter E. Weinberger'in, “Incorporating Religion Into Israeli-Palestinian Peacemaking: Recommendations For Policymakers”, Center for World Religions, Diplomacy, and Conflict Resolution Institute for Conflict Analysis and Resolution George Mason University, May 2004, s. 2; Jon Leyne, “Bush pre-empts Mideast negotiations” BBC News Online, 14 April 2004, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/3627465.stm>.

⁶⁹ Temmuz 2000'deki Camp David Zirvesi'nde İsrail-Filistin nihai statü anlaşmasının sağlanamamasının ardından iki taraf arasındaki müzakereler devam etti. İlerleme kaydedildi ancak kapsamlı bir anlaşmaya varılamadı. Son bir çabayla ABD Başkanı Bill Clinton, Aralık 2000'de Beyaz Saray'da yapılan bir toplantıda İsrail ve Filistinli müzakerecilerle öneriler veya "Parametreler" sundu. Clinton'un "Parametreleri" nihai statü anlaşmasının şartları değil, nihai statü anlaşmasının kurallarıydı. önümüzdeki haftalarda ulaşılabileceğini umduğu müzakereleri hızlandırdı. Clinton, Ocak 2001'de görevden ayrılacağı zaman önerilerinin halefi için bağlayıcı olmayacağını açıkladı. Filistin lideri Yaser Arafat sonunda Clinton'un parametrelerini çekincelerle kabul etti. İsrail Başbakanı Ehud Barak da parametreleri kabul etti ancak soru ve endişelerle. Parametreler, Ariel Şaron'un seçilmesinden hemen önce Ocak 2001'de Mısır'ın Taba kentinde gerçekleştirilen Nihai Statü müzakerelerinin temelini oluşturdu. http://www.fmep.org/documents/clinton_parameters12-23-00.html adresindeki “Clinton Parametreleri” ve “Taba Anlaşması”na bakın. Clinton planından bu yana, Nihai Statü anlaşması oluşturmak için iki büyük "ikinci yol" girişimi yaşandı. Eylül 2002'de Filistinli akademisyen Sari Nusseibeh ve İsrail iç güvenlik servisinin eski başkanı Ami Ayalon, İsrail-Filistin barışı için bir dizi noktayı yayınladılar. Bu tarihten bu yana 100.000 İsraili ve 70.000 Filistinli bu anlayışları destekleyen dilekçelere imza attı. Nusseibeh ve Ayalon, "Halkların Sesi" olarak da bilinen planlarını tanıtmak için ABD'yi ziyaret etti. Anlaşmanın arka planı ve metni için bkz. <http://www.fmep.org/analiz/nusseibeh-ayalon-agreement.html>. Aralık 2003'te, eski İsrail Adalet Bakanı Yossi Beilin ve eski Filistin Yönetimi Enformasyon Bakanı Yasser Abed Raboo liderliğindeki ekipler, İsrail-Filistin kalıcı statü düzenlemesinin temeli olarak bir Nihai Statü anlaşması taslağı yayınladı. “Cenevre Anlaşması” olarak bilinen öneri, uluslararası alanda büyük ilgi ve tantana konusu oldu. Destekçileri, bunun resmi barış anlaşması olarak kabul edilmesi için yerel ve uluslararası destek aramaya devam ediyor. Anlaşmanın metni ve haritaları için bkz. <http://www.geneva-accord.org>.

⁷⁰ Weinberger'in, “Incorporating Religion Into Israeli-Palestinian Peacemaking: Recommendations For Policymakers”, s. 2.

⁷¹ “US seeks to reassure Palestinians” BBC News Online, 11 May 2004, http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/middle_east/3705695.stm

sonuçları önemlidir. Filistinlilere güven vermek için kullanılabilir. Başkan, İsrail'in Batı Şeria'daki en büyük Yahudi yerleşim bloklarını ilhak etme isteğini desteklemeye devam ederken, nihai sınırların Filistinlilerin rızası olmadan çizilemeyeceğini belirtti.⁷² Bu, örneğin Filistinlilerin belki de toprak kayıpları için tazminat talep edebilecekleri anlamına geliyor. Bu tazminat nihai statü anlaşması imzalanmadan önce arazi takası şeklinde de olabilir. Filistinli mülteciler meselesinde de benzer bir durum söz konusudur. Her ne kadar mültecilerin İsrail yerine gelecekte kurulacak bir Filistin devletine yerleştirilmesi yönünde görüş sunsa da, başkan hiçbir zaman bu konuda müzakere yapılamayacağını söylemedi. Filistinliler, nihai statü anlaşmasının bir parçası olarak, mali tazminat ve hatta mültecilerin acılarını ve kayıplarını kabul eden sembolik düzenlemeler de dahil olmak üzere alternatif tatmin edici unsurlar talep etmekte hâlâ özgürler⁷³.

ABD ayrıca, İsrail'in çekilmesinden sonra sorumlu bir Filistin liderliğinin kontrolü ele geçirmesini sağlamada aktif bir rol üstlenmelidir. Gerçekten de çekilme ihtimali giderek artıyor gibi görünüyor. Likud partisinin planı bağlayıcı olmayan bir referandumda reddetmesine rağmen Şaron, planın onayını almanın başka bir yolunu bulmaya kararlı.⁷⁴ İsrail halkının çoğunluğunun çekilmeyi desteklediği göz önüne alındığında, Şaron'un başarılı olması muhtemel. (Yakın zamanda Tel Aviv'de "Gazze'den çıkın ve konuşmaya başlayın" pankartı altında düzenlenen bir gösteriye 150.000'den fazla kişi katıldı.⁷⁵) Ancak barış içinde bir arada yaşama ve İsrail ile müzakerelere geri dönüşü inanan Filistinlilerin bunu kabul edip etmeyecekleri tam olarak kesin değil⁷⁶.

İsrail'in geri çekilmesi, Gazze Şeridi'nde Filistin Yönetimi'nden ayrı bir Filistinli grup veya varlığın ortaya çıkmasına yol açabilir. Filistin Yönetimi, son üç yılda İsrail'in misilleme tedbirleriyle defalarca darbe alan ve ayrıca yolsuzluk ve iç bölünmelerle boğuşan kırılğan bir durumda. Bu durum, İsrail'in çekilmesinden sonra geride kalan boşluğu doldurmaya çalışacak olan milliyetçi savaş ağalarının ve Hamas gibi İslamcı örgütlerin yükselişine yol açtı. ABD

⁷² Glenn Kessler, "Talks with Palestinian Officials to Resume: Bush Commits US to a 'Just Peace' " Washington Post 13 May 2004, , <http://www.washingtonpost.com/ac2/wp-dyn/A6856-2004May6?> For similar language expressed to the Israelis, see also Letter from President Bush to Israeli Prime Minister Sharon, <http://www.state.gov/p/nea/rls/rm/31490.htm>.

⁷³ Weinberger'in, "Incorporating Religion Into Israeli-Palestinian Peacemaking: Recommendations For Policymakers", s. 3

⁷⁴ Kessler, <http://www.washingtonpost.com/ac2/wp-dyn/A6856-2004May6?>

⁷⁵ Lili Galili, Mazal Mualem, and Tsahar Rotem, "Over 150,000 attend rally calling for Gaza withdrawal" *Ha'aretz* 15 May 2004, <http://www.haaretz.com/hasen/spages/427546.html>.

⁷⁶ Weinberger'in, "Incorporating Religion Into Israeli-Palestinian Peacemaking: Recommendations For Policymakers", s. 3.

Dışişleri Bakanı Colin Powell, Sharon planının barış sürecinde ilerlemek için nasıl bir “fırsat” olabileceğini tartışmak üzere 15 Mayıs'ta Filistin Yönetimi Başbakanı Ahmed Kureia ile Ürdün'de bir araya geldi.⁷⁷ ABD Ulusal Güvenlik Danışmanı Condoleeza Rice, bundan kısa bir süre sonra Kureia ile görüştü. 17 Mayıs'ta Almanya'da, farklı güvenlik güçlerini etkili bir birim halinde yeniden organize etmek de dahil olmak üzere, Filistin Yönetimi'nin terörizmle mücadelede alabileceği önlemler konusunda istişarede bulunmak.⁷⁸ Kureyya gibi liderlere ulaşmaya yönelik bu yaklaşımı temel alarak, ABD'nin harekete geçmesi gerekiyor. İsrail'in Gazze'den tamamen çekilmesini ve yetkinin Filistinlilere devredilmesini sağlayacak düzenlemeleri aktif olarak şekillendiriyor⁷⁹.

Böyle bir yanıt, iki taraf arasındaki müzakerelerin eninde sonunda devam edebileceği bir atmosferin oluşması açısından hayati önem taşıyor. Ek Hususlar Sorumlu liderliğin desteklenmesinin önemli bir karşılığı da kalplerin ve zihinlerin değişmesidir. ABD, müzakere masasına dönme niyetinde olan liderlerin güçlendirilmesine yardımcı olabilir, ancak bu isimler halk desteği olmadan başarılı olamayacak.

Liderlerin barış yapma kararlılığına sahip olmaları gerektiği kesinlikle doğrudur ancak barışı sağlama yalnızca liderliğe bağlı değildir. Bu bağlamda, başarısızlıkla ilgili yorum yapması istenen en kıdemli Filistinli müzakereci Saeb Erekat'tan alıntı yapmak faydalı olacaktır.

İsraililerin ve Filistinlilerin 2000-2001'de nihai statü anlaşmasına varmaları. Filistinli müzakereci ilk başta “suçlama oyunu” oynasa da, kısa süre sonra tavrını değiştirdi ve oldukça etkileyici bir açıklama yaptı:

Saeb Erekat

...Müzakerelerin tüm konularında kapsamlı bir barış sağlamak için gerekenlere halkımızı hazırlamadığımıza inanıyorum; bu, öğrenilen bir derstir.

BBC Haber Moderatörü

Eğer öyle diyebilersen, bu ilginç bir ihmal. Bunu yapmak için ne yapabilirdin?

Saeb Erekat

Daimi Statü müzakereleriyle ilgili konulardan bahsettiğinizde, bir Filistinli olarak bana

⁷⁷ Colin L. Powell, “Remarks With Palestinian Authority PrimMinister Ahmed Qurei”, US Department of State website, <http://www.state.gov/secretary/rm/32500.htm>.

⁷⁸ “Qurei urged to back Sharon plan” BBC News Online, 17 May 2004, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/3720973.stm.

⁷⁹ Weinberger'in, “Incorporating Religion Into Israeli-Palestinian Peacemaking: Recommendations For Policymakers”, s.4

veya İsraili meslektaşlarıma, konu Kudüs olduğunda, yerleşim yerleri, sınırlar ve mülteciler bunlar bize nefes aldırın ve dinlerimizin bir ürünü olan konulardır. Tarih, coğrafya, antik çağlar ve 3000 yıllık karmaşıklığı ele alma süreci sandığımız kadar kolay değil. Dolayısıyla, kamuoyunu -Filistin halkını- gerekenlere hazırlamak dediğimde gerçekten ciddiym ve aynı zamanda İsraili meslektaşlarımızın da kendi kamuoyunu hazırlaması gerekiyor çünkü çoğu zaman seçmenlerimize bakıyoruz ve onların duymayı sevdiği şeyleri söylüyoruz.⁸⁰

Erekat'ın gözlemi önemli bir soruyu gündeme getiriyor: Eğer İsraililer ve Filistinliler barış süreci varken birlikte yaşamayı ve uzlaşmayı kabul etmeye yeterince hazırlıklı değilse, yaklaşık dört yıl süren çatışmalar ve kan dökülmesinden sonra bu mesajın iletilmesi nasıl mümkün olabilir? Cevap, gelecekteki bir nihai statü anlaşmasını başarılı kılmak için gerekli olacak tutum ve ilişkilerdeki değişiklikleri teşvik edecek kadar güçlü olan yeni, öncelikli çatışma çözümü biçimlerini denklemin içine sokmaya çalışmak gibi görünüyor. Buna göre, bu çalışma, dinin İsrail-Filistin barışı sağlama sürecinin ayrılmaz bir bileşeni olabileceğini savunan Gopin'in (2002) yolunu takip edecektir.⁸¹ Din, hem düşünce hem de pratik olarak, burada sunulan somut politika önerileriyle arayüz oluşturacaktır.

Neden Din?

Pek çok kişi dinin İsrail-Filistin ilişkilerinde birincil faktör olmadığını savunuyor. Dini bir boyutun kabul edilmesi söz konusu olsa da, çatışma hâlâ esas olarak toprak üzerindeki rakip milliyetçi iddialar çerçevesinde görülüyor.⁸² Ne yazık ki, bu perspektifin diplomatik ilişkisi, dinin İsrail-Filistin barış sürecinin tamamen dışında bırakılması haline geldi. Örneğin, 1994 yılında, o zamanın siyasi aktivisti olan Haham Michael Melchior, Yaser Arafat'ın özel danışmanı Marwan Kanafani ile barış sürecine eşlik edecek dini diyalogun gerekliliği hakkında konuştu. Kanafani şöyle cevap verdi: "İhtilafta dinin çaresine bakmanın yolu şeyhleri camilere, hahamları sinagoglara, papazları da kiliselere koymak ve sonra kapıları arkalarından kilitleyip anahtarları denize atmaktır. Sürece müdahale edin."⁸³

Melchior bir kez daha Yahudi-Müslüman diyalogu fikrini bu kez doğrudan İsrail

⁸⁰ Weinberger'in, "Incorporating Religion Into Israeli-Palestinian Peacemaking: Recommendations For Policymakers", s.5; Transcript of on-line video interview "Ask Saeb Erekat," BBC Talking Point with Paul Reynolds, 18 June 2003, http://news.bbc.co.uk/2/hi/talking_point/2993434.stm#1.

⁸¹ Marc Gopin, *Holy War, Holy Peace: How Religion Can Bring Peace to the Middle East* (New York: Oxford University Press, 2002).

⁸² See, for example, Mark Tessler, *A History of the Israeli-Palestinian Conflict* (Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, 1994).

⁸³ Weinberger'in, "Incorporating Religion Into Israeli-Palestinian Peacemaking: Recommendations For Policymakers", s.6; Danny Rubinstein, "For some, a secular quick fix could never work" *Ha'aretz* 25 January 2004, <http://www.haaretz.com/hasen/spages/386473.html>.

Başbakanı Ehud Barak'a önerecekti, ancak o sırada Barak dini meselelerle yüzleşmenin durumu daha da kötüleştirileceğini öne sürerek bu fikri reddetmişti.⁸⁴ Gerçekten de, eğer Din, İsrail-Filistin barışı bağlamında ele alınsa da, olumsuz bir gözle görülme eğilimindedir. Bunun nedeni hiç şüphesiz Hamas veya farklı bir ölçüde Gush Emunim (İsraili Yahudiler arasındaki ana dini yerleşim hareketi) gibi barış sürecine uzun süredir karşı olan dini aktörlerin tavizsiz konumları ve şiddete destek vermeleridir.⁸⁵ Bu çalışma bu tür grupların duruşlarını savunmaz veya haklı çıkarmaz. Ancak bu hareketlere sıklıkla ilgi duyan dindar kişilerin otomatik olarak aşırıcılığa eğilimli veya prensipte barışa karşı çıkan kişiler olarak görülmesine karşı uyarıda bulunuyor. Bu bireylerin çoğunun Oslo'da herhangi bir ifade yolu görememesi mümkün çünkü bu tamamen laik bir olguydu. Bu nedenle, aynı kişilerden bazılarının, eğer bir barış anlaşması mümkün olsaydı, bir barış anlaşmasını kolaylıkla desteklemesi ihtimali mevcuttur⁸⁶.

Din temelli çatışma çözümü çabaları aynı zamanda bazı laik insanları da güçlü bir şekilde etkileyebilir, hatta dönüştürebilir. Din sıklıkla karmaşık kimlik ve öz algı kavramlarıyla ilgilidir. Aslında, bir dizi uluslararası çatışmada, ilgili grupların ilkel kimlikleri büyük ölçüde dine dayanmaktadır. Dünyada, İsraililer ve Filistinliler de dahil olmak üzere, kimliklerini şu anda etno-milliyetçi terimlerle çerçeveleyen, ancak kendilerini derinden özdeşleştiren ataları, büyük ölçüde dine dayalı farklı bir grup kimliği anlayışına sahip olan pek çok halk var.⁸⁷ Laik bir toplum Bu tür bir toplumdaki gelen bir kişi, dini bir dünya görüşüne olduğundan çok daha yakındır. Daha derin bir düzeyde, en laik birey bile kolektif köken ve benlik duygusuna hitap eden dini semboller ve fikirler tarafından potansiyel olarak (iyi ya da kötü) dönüştürülebilir. Bu nedenle, din temelli bazı çatışma çözümü çabalarının, laik insanların kalplerine ve zihinlerine, barış için geleneksel, rasyonel argümanlardan daha başarılı bir şekilde hitap edebileceği bir senaryo tasavvur etmek mümkündür⁸⁸.

⁸⁴ Danny Rubinstein, "For some, a secular quick fix could never work" *Ha'aretz* 25 January 2004, <http://www.haaretz.com/hasen/spages/386473.html>.

⁸⁵ "Gush Emunim" means "Bloc of the Faithful."

⁸⁶ Weinberger'in, "Incorporating Religion Into Israeli-Palestinian Peacemaking: Recommendations For Policymakers", s.7

⁸⁷ Milliyetçilik ve kimliklerin toplumsal inşası üzerine çok geniş bir literatür vardır. Okuyucu ilk olarak Anthony D. Smith'in çalışmasına, özellikle de etnisite veya ethnîe kavramına yönlendirilir. ilkel ve şekillendirilebilir. Bkz. Anthony D. Smith, *Ulusların Etnik Kökenleri* (New York: Blackwell, 1998). Modern zamanlarda Batı'da dinin gerilemesinin milleti "hayal etmeyi" veya icat etmeyi mümkün kıldığını savunan farklı bir görüş için, Benedict Anderson'ın ufuk açıcı eseri *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökeni ve Yayılması Üzerine Düşünceler* 2. Baskıya bakınız. (New York: Verso Press, 1991).

⁸⁸ Weinberger'in, "Incorporating Religion Into Israeli-Palestinian Peacemaking: Recommendations For Policymakers", s.7.

Bu çalışma, İsrail-Filistin bağlamında halihazırda kullanılmakta olan - ayrı ayrı ve büyük ölçüde koordinesiz bir şekilde de olsa - din temelli çatışma çözümünün üç yolunun altını çiziyor ve daha sonra, barışı sağlamada önemli ölçüde daha büyük sonuçlar elde etmek için bunların nasıl entegre edileceğini öneriyor. İsrail'in çekilme planının tamamlayıcısı bu üç yol şunlardır⁸⁹:

- Dinlerarası Diyaloglar, farklı dini/ruhani liderler ve onların takipçileri arasındaki tartışmalar; inançlarda ortak zemin bulma ve birbirleriyle yeni ilişkiler geliştirmenin olası yollarını keşfetme niyetiyle,
- Odaklanmış Yenilik, dini metinleri ve gelenekleri barışçıl bir arada yaşamayı teşvik edecek şekilde yeniden okumak ve yorumlamak,
- Katılımcı Dönüşüm, farklı dini topluluklar arasında köprüler kurmak için olumlu ritüellerin kullanılması ve geleneklerin onurlandırılması.

Dinlerarası Diyaloglar

Bir anlamda, farklı dini geçmişlere sahip insanların inançlarının çeşitli yönlerini tartışmak ve karşılaştırmak için bir araya geldiği her durumda, dinler arası diyalog meydana gelir. Ancak Orta Doğu'da, özellikle de İsrail-Filistin ilişkileri bağlamında, bu tür karşılaşmalar iki tür ortamdaki birinde meydana gelme eğilimindedir: 1) ana akım olmayan küçük dini aktörler (Sufiler veya Müslüman mistikler, liberal ortodokslar dahil) arasında. Yahudi barış grupları, çeşitli Hıristiyan din adamları – genellikle pasifist eğilimlere sahip olanlar, yalnız hahamlar ve şeyhler); ve 2) kıdemli/yetkili dini şahsiyetler ile onların takipçilerinin seçilmiş bir temsili arasında. Tabandan gelen dinler arası diyalogları hiçbir şekilde caydırıcı olmasa da, ikinci tür karşılaşmaların yakın vadede daha büyük bir barış yapıcı etkiye sahip olması daha olasıdır. Buna göre bu çalışma, “İskenderiye Süreci” olarak adlandırılan, üst düzey din adamları arasındaki toplantıların bir örneğine odaklanıyor⁹⁰.

20-21 Ocak 2002'de eski Canterbury Başpiskoposu Dr. George Carey'nin girişimiyle Mısır'ın İskenderiye kentinde dinler arası bir zirve toplandı. Mısır, İsrail ve Filistin Yönetimi'nden yaklaşık yirmi din alimi, barış ve bir arada yaşama konusunda fikir alışverişinde bulunmak için bir araya geldi. Mısır heyetine El Ezher lideri Şeyh Muhammed

⁸⁹ Weinberger'in, “Incorporating Religion Into Israeli-Palestinian Peacemaking: Recommendations For Policymakers”, s.8

⁹⁰ Weinberger'in, “Incorporating Religion Into Israeli-Palestinian Peacemaking: Recommendations For Policymakers”, s.8

Seyyid Tantavi başkanlık etti. (Merkezi Kahire'de bulunan El Ezher, İslam dünyasının en eski ve en saygın bilimsel öğrenim merkezidir.) İsraili temsilciler arasında eski Sefarad Hahambaşı Eliyahu Bakshi-Doron, dönemin Dışişleri Bakan Yardımcısı Haham Michael Melchior ve Haham Menachem Frohman da vardı. Batı Şeria'daki Tekoa yerleşimi.⁹¹ Filistinli Müslüman katılımcılar arasında Filistin Şeriat mahkemeleri Baş Yargıcı Şeyh Taysir el-Tamimi, eski Filistin Devlet Bakanı Şeyh Talal Sidr ve Filistin polis kuvvetleri müftüsü Şeyh Abdulsalam Abu Shkedem vardı.⁹² Filistinli Hıristiyan temsilciler Latin Patriği Michel Sabah, Melkit Başpiskoposu Boutros Muallem ve Kudüs Anglikan Piskoposu Rt. Muhterem Riah Abu El-Assal.⁹³ İskenderiye zirvesi önemli bir başlangıcı temsil ediyordu. Tartışmaların zaman zaman, özellikle de Kudüs'ün gelecekteki statüsü gibi son derece hassas konulara gelindiğinde çalkantılı olduğu bildirildi.⁹⁴ Bununla birlikte, toplantı, “Dindarların İskenderiye'nin İlk Bildirgesi” başlıklı yedi maddelik ortak bir bildirin yayımlanmasıyla sonuçlandı. Kutsal Toprakların Liderleri.” Ana maddesi şöyle diyordu⁹⁵:

İnanç geleneklerimize göre, Tanrı adına masumları öldürmek, O'nun Kutsal Adına saygısızlıktır ve dünyada dini karalamaktadır. Kutsal Topraklardaki şiddet, tüm iyi niyetli insanların karşı çıkması gereken bir kötülüktür.⁹⁶ Açıklamada daha sonra İsraililere ve Filistinlilere şiddetten kaçınmaları ve birbirlerinin dini ve tarihi haklarına saygı duyan komşular olarak birlikte yaşamaları çağrısında bulunuldu. Ayrıca ibadet özgürlüğünün ve kutsal mekanların korunmasının güvence altına alınması gerektiğine de dikkat çekti. Dinlerarası zirve uluslararası toplumun dikkatinden kaçmadı. Hem İngiltere Başbakanı Tony Blair hem de Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek konferansı tanıdı ve ülkelere resmi destek sözü verdi. Dahası, İskenderiye konferansından sonra bir takım alt komiteler planlama ve sosyal yardım faaliyetlerine katılmaya devam etti⁹⁷. Girişimin temsilcileri daha sonra Papa II. John Paul, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan'ın yanı sıra Rusya ve Avrupa

⁹¹ “Sephardi” refers to Jews of Middle Eastern and North African origin.

⁹² haria” is Islamic law.

⁹³ “Melchite” refers to Eastern Christians adhering to Chalcedonian orthodoxy.

⁹⁴ Reuven Paz, “Religion and Politics in Alexandria” Policy Watch # 599, February 1, 2002 Washington Institute for Near East Policy, http://www.ciaonet.org/pbei/winep/policy_2002/2002_599.html.

⁹⁵ Weinberger'in, “Incorporating Religion Into Israeli-Palestinian Peacemaking: Recommendations For Policymakers”, s. 9.

⁹⁶ For a full text of the Declaration see Appendix II in Yehezkel Landau, “Healing the Holy Land: Interreligious Peacebuilding in Israel/Palestine” Peaceworks No. 51 (Washington DC: United States Institute of Peace, September 2003): 51-2.

⁹⁷ For full text of the plan, “A Performance-Based Roadmap to a Permanent Two-State Solution to the Israeli-Palestinian Conflict,” See US Department of State website, <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2003/20062.htm>.

Birliđi liderleriyle bir araya geldi. Daha da önemlisi, İskenderiye grubu o zamandan beri ABD'nin tam desteğini aldı. Aralarında ABD'nin İsrail Büyükelçisi Daniel Kurtzer'in de bulunduğu Amerikalı diplomatlar, girişimin kilit katılımcılarıyla irtibat kurmaya başladı. İskenderiye grubu da ABD destekli “Yol Haritası” barış planını destekledi ve resmi barış sürecinin tekrar yoluna girmesi çağrısında bulundu.⁹⁸

Konferansın bazı Müslüman organizatörleri açısından olumsuz sonuçlar oluştu. Özellikle Şeyh Tantavi sözlü saldırılara maruz kalıyor, hatta ölüm tehditleri bile alıyordu. Mısır'ın üst düzey dini figürü ve Sünni İslam konusunda saygın bir uluslararası otorite olan Tantavi, uzun süredir aşırılıkçı Müslümanların muhalefetiyle karşı karşıya kalıyor. Aslında El Ezher, onun liderliği altında radikal etkilerden uzaklaşmış ve ılımlı bir İslam anlayışına sıkı sıkıya bağlı kalmıştır.⁹⁹ Ancak İsrail-Filistin çatışması, özellikle Mısır'ın düşmanca iklimi göz önüne alındığında, Mısır ve Arap dünyası için son derece duygusal bir konudur. İskenderiye konferansına katılımını takip etmesi muhtemelen Şeyh Tantawi'nin bazı sakıncalı yorumlar yaparak İslami destek için yarışa girmesine neden oldu. Örneğin, Nisan 2002'de, İskenderiye ilanının yapılmasından üç ay sonra, Tantawi haftalık bir vaazında Yahudileri aşağılayıcı bir şekilde konuştu.¹⁰⁰ Başka bir örnekte, Tantavi'nin adı, Filistin'deki intihar saldırılarına destek ifadesine eklendi.¹⁰¹ Bu olaylar rapor edildi. Batı ve İsrail medyasında ve anlaşılır bir şekilde insanları rahatsız etti. Ancak bu açıklamaların yapıldığı hassas bağlamın ve Tantavi'nin İskenderiye sürecine olan bağlılığından gerçek anlamda vazgeçmediğinin farkına varmak önemlidir. Aslına bakılırsa bu deneyim, Tantavi ve dinler arası girişimin diğer organizatörlerini, barışçıl bir arada yaşama fikri için Müslümanların desteğinden yararlanma çabalarını iki katına çıkarma ihtiyacı konusunda etkilemiş görünüyor¹⁰².

12-15 Ocak 2004'te İskenderiye süreci büyük ölçüde İslami yönelimli önemli bir alt komite toplantısı gerçekleştirdi. Kahire'de düzenlenen bu ikinci toplantıya Batı Şeria ve Gazze şeridinden yaklaşık 35 Filistinli Müslüman lider katıldı. Şeyh Tantawi, El Ezher'in himayesi aracılığıyla katılımcıları resmi olarak davet etti ve onlara "Sünni dünyasının tam

⁹⁸ Weinberger'in, “Incorporating Religion Into Israeli-Palestinian Peacemaking: Recommendations For Policymakers”, s.10.

⁹⁹ Paz, http://www.ciaonet.org/pbei/winep/policy_2002/2002_599.html.

¹⁰⁰ Julie Stahl, “Palestinian Leaders Want to Be a Force for Peace” CNS News Service 14 January 2004, <http://www.crosswalk.com/news/1241056.html>.

¹⁰¹ Rubinstein,, <http://www.haaretz.com/hasen/spages/386473.html>.

¹⁰² Weinberger'in, “Incorporating Religion Into Israeli-Palestinian Peacemaking: Recommendations For Policymakers”, s.11.

meşruiyetine" sahip olduklarına dair güvence verdi.¹⁰³ Canterbury Başpiskoposu Dr. Rowan Williams, özel bir temsilci olan Rahip Andrew White'ı gönderdi. onun adına toplantıya katılmak¹⁰⁴.

İlk İskenderiye konferansına katılan Haham Michael Melchior ve Haham Menachem Frohman da gözlemci olarak hazır bulundu. Ana katılımcı grubu, Filistinli Müslüman toplumunun geniş bir yelpazesini temsil ediyordu. İlk İskenderiye konferansına katılan Şeyh Taysir el-Tamimi ve Şeyh Talal Sidr gibi isimlerin yanı sıra, tartışmalara ilk kez bir dizi orta düzey din adamı da katıldı. Katılımcılar arasında Hamas'a bağlı El Watan gazetesinin bağımsız fikirli editörü ve Filistin Yönetimi'nin eski İletişim Bakanı İmad El Faluji gibi kişiler de vardı. Ocak 2004'teki Kahire toplantısının katılımcıları, İslam'ın doğası ve karakteri üzerine kapsamlı bir tartışmaya giriştiler. Toplantının sonunda "barış gücü" olma isteklerini dile getirdiler.¹⁰⁵ Görünen o ki, iki hahamın görüşmelere katılımı, çoğu Filistinli orta düzey din adamlarının üzerinde çarpıcı bir etki yarattı. daha önce herhangi bir dinler arası diyaloga katılmamıştım. Canon White, bu müftü ve şeyhlerin, onların acılarına sempati duyan ve "adil bir barış" için kendileriyle işbirliği yapmaya istekli Yahudi dini şahsiyetlerin bulunması karşısında şaşkına döndüklerini gözlemledi.³⁰ Haham Melchior, aralarında bazılarının da bulunduğu Filistinli katılımcılardan birkaçıyla uzun uzadıya görüştü. Hamas ve İslami Cihad ile oldukça önemli bağları olan kişiler.¹⁰⁶

Onların hem İsrail'in varlığını kabul eden hem de İsrail-Filistin çatışmasına iki devletli çözümü savunan pragmatik bireyler olduğuna inanıyordu. Ancak barışa katkıda bulunma arzuları sahadaki siyasi gerçeklere dair korkuları ve bunları değiştirememeleri nedeniyle yumuşamış durumdalar. Filistinli İslam liderlerinin çoğu, intihar saldırılarını ve diğer terörizm biçimlerini eleştirdi, ancak bunu belirten bir bildiriye imzalamaya kesinlikle isteksizdi. Yahudi din adamlarıyla fotoğraf çekirtmekten bile çekiniyorlardı. Bu suskunluğa rağmen Kahire toplantısını düzenleyenler toplantının başarılı olduğunu düşünüyorlardı. Canon White, Filistinli Müslüman katılımcıların sayısının şimdiye kadar katılan en yüksek sayı olduğunu kaydetti; normal yedi kişiden yaklaşık 30 kişi daha fazla, bu daha da geliştirilebilecek önemli

¹⁰³ Yoav Stern, "Israeli rabbis participate in Muslim peace conference in Cairo" *Ha'aretz* 16 January 2004, <http://www.haaretz.com/hasen/spages/383155.html>.

¹⁰⁴ Weinberger'in, "Incorporating Religion Into Israeli-Palestinian Peacemaking: Recommendations For Policymakers", s.11.

¹⁰⁵ Stahl, <http://www.crosswalk.com/news/1241056.html>.

¹⁰⁶ Weinberger'in, "Incorporating Religion Into Israeli-Palestinian Peacemaking: Recommendations For Policymakers", s.12.

bir gelişme.¹⁰⁷ İskenderiye sürecinin daha etkili bir süreç haline gelmesi için sayının artırılması gerekecek. Filistinli din adamlarının kamuya açık açıklamalarda bulunma veya barış jestleri yapma konusundaki isteksizliğinin, dinler arası diyaloglar devam ettikçe değişmesi pek mümkün görünmüyor. Bu sadece bir iletişim sorunu ya da mesajın iletilmesi ihtiyacı değildir. Görüşmelere katılan Filistinli Müslümanların sayısı ikiye, üçe katlansa bile benzer bir sonuç çıkacaktı. Filistin topraklarındaki hukuksuzluk nedeniyle bu müftüler ve şeyhler açıkça şiddete karşı ve barıştan yana konuşarak hayatlarını riske atacaktı. Karşılaştıkları hahamların iyi niyeti, onların aksini yapması için yeterli bir güvence değildir. Tartışmalara başka bir unsurun da dahil edilmesi gerekiyor; Filistinli din adamlarının şu anda söylemekten çekindikleri veya söylemekten korktukları fikirleri yeniden paketlemelerine olanak tanıyacak bir şey.¹⁰⁸

Odaklanmış Yenilik

Tüm dini gelenekler geniş ve değişkendir ve dünyadaki değişen koşullara yanıt olarak yeniden okunabilir veya yeniden yorumlanabilir. Dinin bu uyum sağlayıcı doğası ilerici veya gerici bir biçim alabilir. Modern Katolik Kilisesi'nin ortaya çıkmasında etkili olan İkinci Vatikan Konsili (1962-1965), ilerici çeşitliliğin bir örneğidir.¹⁰⁹ Temel inanç doktrinleri değişmez, ancak dini inançlarda daha büyük bir açıklık ve esneklik duygusu vardır. Dini köktencilik, inançtan bağımsız olarak, bu olgunun diğer, gerici biçimini örneklendiriyor.

Her iki durumda da, dini geleneğin odaklanmış bir yeniliğine dahil olan ve aktif olarak onun mesajını ilerletmeye çalışan itici bir unsur vardır. Bu nedenle, İsrail-Filistin barışı bağlamında kilit nokta, barış içinde bir arada yaşama fikrini inancın yankı uyandıran ve önde gelen bir yönü haline getirme çabasına yoğun bir şekilde dahil olan dini şahsiyetleri güçlendirmektir¹¹⁰.

Hem İsrailileri hem de Filistinlileri etkileyen dindar-laik ayrımının arka planında, dinsel barışın sağlanmasına yönelik odaklı bir yenilik de gerçekleştirilecek. Gerçekten de, bu doğrultudaki iç bölünmeler, barış için dini seçmen kitleleri oluşturma yeteneğini büyük ölçüde etkilemektedir. Daha önce kısaca bahsedildiği gibi, pek çok dindar kişi, barışın

¹⁰⁷ Rubinstein, <http://www.haaretz.com/hasen/spages/386473.html>.

¹⁰⁸ Weinberger'in, "Incorporating Religion Into Israeli-Palestinian Peacemaking: Recommendations For Policymakers", s.13.

¹⁰⁹ Konsil'in özellikle ayinle ilgili kararları dünya çapındaki Katoliklerin yaşamını etkiledi. Vatikan II'den sonra Ayin kutlamalarında yerel dilin kullanımına izin verildi ve 1970'te yeni Kutsal Ayin ve Novus Ordo (Yeni Ayin Düzeni) kuruldu. Halkın artan katılımı, İkinci Vatikan Konsili'nden sonra Katolik yaşamını da farklılaştırıyor.

¹¹⁰ Weinberger'in, "Incorporating Religion Into Israeli-Palestinian Peacemaking: Recommendations For Policymakers", s.13.

kendilerine tamamen laik terimlerle sunulması halinde, barışı reddedecektir. (Yoğun bir dindar dünya görüşüne sahip bir birey, yalnızca ekonomik kazanç, ulusal çıkar veya güvenlik kaygılarına dayalı bir barış argümanından etkilenmeyecektir.) Ancak bu, toprak veya kutsal yerler üzerindeki kontrol gibi konuların barış için geçerli olduğu anlamına gelmez. Dini açıdan müzakere edilemez. Ancak hayati önem taşıyan şey, müzakereleri çevreleyen dini bağlamdır. Örneğin, İsrail'de hatırı sayılır bir takipçi kitlesine sahip olan merhum Haham Eliezer Shach, bir keresinde işgal altındaki toprakların geri verilmesine yönelik herhangi bir dini itirazı olmamasına rağmen, yine de Oslo barış sürecine karşı çıktığını çünkü bunun "tarafından üstlenilen bir girişim" olduğunu söylemişti. tavşan yiyenler."¹¹¹ Tavşan koşer bir hayvan değildir; dolayısıyla Shach, yalnızca dindar kişilerin önemli bir danışmanlık rolü oynadığı bir barış anlaşmasını destekleyeceğini ve bu anlaşmayla güven duyacağını kastetmişti. Filistin tarafında da benzer bir dinamik var. Pek çok dindar Filistinli, barış fikrini küçümseyerek laik Filistin Yönetimi liderliğinin "yozlaşmış ve yozlaşmış" yaşam tarzıyla ilişkilendirmeye başladı. Bu nedenle odaklanmış bir inovasyon çabası, barış için argümanlarını ruhlara, barış duygusuna derinlemesine hitap eden terimlerle ortaya koymalıdır. Dindar insanların düzeni ve anlamı¹¹².

Şimdi, barışı sağlama aracı olarak kimlik ve bölgeye ilişkin ortak dini anlayışları teşvik etmek için ortak çalışmaya başlayan İskenderiye sürecindeki iki katılımcının, Haham Menachem Frohman ve Şeyh Talal Sidr'in ilgili bazı faaliyetlerini tartışmak yararlı olacaktır. Her iki adamın da stereotiplere meydan okuduğu söylenmelidir. Gush Emunim'in kurucularından ve Batı Şeria'daki Tekoa yerleşiminin hahamlarından biri olan Frohman, birkaç yıldır Filistinli Müslüman dini şahsiyetlerle diyaloglar yürütüyor¹¹³.

Hahamın bir yerleşimci lideri olmasına rağmen Filistinli din adamları ona saygı duyuyor ve olumlu tepki veriyor.¹¹⁴ Batı Şeria'nın El Halil kentinde Hamas'ta aktivist olan Şeyh Sidr, Haham Frohman'la karşılaşmasından o kadar etkilenmişti ki, sonunda kendini İslamcı hareketten tamamen ayrılmak zorunda hissetti.¹¹⁵ (Daha sonra Filistin Yönetimi'nde

¹¹¹ Rubinstein, <http://www.haaretz.com/hasen/spages/386473.html>.

¹¹² Weinberger'in, "Incorporating Religion Into Israeli-Palestinian Peacemaking: Recommendations For Policymakers", s.14.

¹¹³ Weinberger'in, "Incorporating Religion Into Israeli-Palestinian Peacemaking: Recommendations For Policymakers", s.14.

¹¹⁴ Gopin, 43. Frohman ayrıca eski İsrail Başbakanları Şimon Peres ve Benjamin Netanyahu, Filistin Yönetimi Başkanı Yaser Arafat ve merhum Şeyh Ahmed gibi üst düzey siyasi aktörlerle de görüştü. Yasin, Hamas'ın kurucusu ve ruhani lideri.

¹¹⁵ Eliyahu McLean, "Harnessing the Power of the Human Spirit for Peace in the Middle East" *Ahimsa Newsletter: A Quarterly for the Promotion of Universal Values* Vol. 10, No. 3 & 4,

dinler arası ilişkilerden sorumlu bakan olacaktı.) Haham ve şeyh, dini kimliğin Yahudiler ve Müslümanlar tarafından paylaşılan güçlü, temel yönlerine inanıyordu: Patrik İbrahim'in soyundan geldiği inancı veya toprakların, özellikle de sevgili Peygamberlerin yaşadığı ve gömüldüğü yerlerin kutsallığına olan inanç, iki toplum arasında bir köprü görevi görebilir.³⁹ Bu temel inançları, yapıldığı gibi dışlayıcı terimlerle sunmak yerine, Gerginlik ve çatışma zamanlarında amaç, farklı olan gruba yönelik algı ve bakış açısında bir değişiklik yaratmak için inanç ortaklığını vurgulamaktır. Başka bir deyişle, dini inancın ortak yönlerinin onurlandırılması, aynı zamanda her iki halkın da değerinin ve saygısının kabulü anlamına gelecektir. "İbrahimi inanç toplulukları" düşüncesiyle barışçıl bir bağ kurulabilir. Frohman ve Sidr, bu doğrultuda düşünerek ve geleneklerini ortak terimlerle yeniden okuyarak, İsrail-Filistin çatışmasının en tartışmalı sorunlarından bazılarını yaratıcı çözümler bulmayı başardılar. Örneğin, tartışmalı kutsal mekanın İsrail ya da Filistin ulusal kontrolü altına alınmasının aksine, Kudüs'teki Haram el Şerif/Tapınak Tepesi'ne "İlahi egemenlik" verilmesini öngören bir planın ayrıntılarını üzerinde çalıştılar.¹¹⁶

"İbrahimi inanç toplulukları" temasının İskenderiye sürecine başarılı bir şekilde dahil edilebilmesi için önce somut bir boyut kazanması gerekecek. Ocak 2004'teki alt komite toplantısına katılan Filistinli din adamları, "İbrahimi topluluklar" fikrini ilerletmenin, "barış gücü" olmak için atabilecekleri nispeten tehdit edici olmayan bir ilk adım olduğuna muhtemelen ikna olmuş olabilirler. Muhtemelen bu mesajı örneğin haftalık vaazların bir parçası olarak takipçileriyle paylaşmayı kabul edeceklerdir. (Benzer bir çaba kolaylıkla İsrail tarafında da başlayabilir.) Ancak hem Filistinliler hem de İsraililer olmak üzere pek çok sıradan insan, kendilerine ilk sunulduğunda "İbrahimi topluluklar" kavramına şüpheyle yaklaşacaktır. Fikir çok uzak görünecek. Buna göre, din adamlarının başlatabileceği veya onaylayabileceği, takipçilerinin bir arada yaşama mesajını kişisel olarak deneyimlemelerine izin verecek gerçek hayatta bir karşılığı olmalıdır¹¹⁷.

<http://www.ahimsaberkeley.org/newsletter/Oct03/content/mclean.html>.

¹¹⁶ Weinberger'in, "Incorporating Religion Into Israeli-Palestinian Peacemaking: Recommendations For Policymakers", s.15; Aynı eser. "Haram al Sharif", "Asil Tapınak" anlamına gelir. Bölgede, İslam'ın üçüncü en kutsal mekanı olan ve Hz. Muhammed'in cennete yükseldiği yerin anısına inşa edilen Mescid-i Aksa veya Kubbet-üs-Sahra yer alıyor. Bu alan aynı zamanda Yahudiliğin en kutsal yeri olan İkinci Tapınağın Batı Duvarı'nın üzerinde yer almaktadır. Merhum Ürdün Kralı Hüseyin'in Harem-i Şerif/Tapınak Tepesi için zaman zaman "İlahi egemenlik" fikrini ortaya attığını ancak bu önerisinin hiçbir zaman Frohman-Sidr planı kadar iyi geliştirilmediğini de söylemek gerekir.

¹¹⁷ Weinberger'in, "Incorporating Religion Into Israeli-Palestinian Peacemaking: Recommendations For Policymakers", s.16; Lisa Schirch, *Ritual Peacebuilding: Creating Contexts Conducive to Conflict Transformation* PhD Thesis (Fairfax, VA: George Mason University, 1999): 47.

Katılımcı Dönüşüm

Her dini gelenek, ana inançlarını aktarmaya yardımcı olmak için ritüel ve sembolik faaliyetleri kullanır. Aslında imanın yaşanmış yönleri (ibadetlerin yerine getirilmesi, bayramların kutlanması, hac) çoğu zaman en anlamlı olanlardır. Ritüel insanları özel bir ortama yerleştirir ve bu nedenle özellikle belirli bir mesajın iletilmesinde etkilidir. Bireyler bu deneyimlerden dönüşerek çıkarlar. Bu faaliyetlere katılımın benlik farkındalığını arttırdığı ve farklı insanların algılarını büyük ölçüde etkilediği de bir gerçektir. Ancak bu yeni benlik ve diğerleri duygusunun olumlu ve kabul edici olmasını ve küçümseyici bir nitelikte olmamasını sağlamak önemlidir. Örneğin, Müslümanların Mekke ve Medine'ye yaptığı hac ziyaretinin ırksal ve etnik kardeşlik duyguları ürettiği uzun süredir biliniyor, ancak militanlar hacı giderek artan bir şekilde Amerikan karşıtı mesajları yaymak için de kullanıyor.¹¹⁸ Bu açıdan bakıldığında, “katılımcı unsur” İbrahimi topluluklar fikri, baskın bir akrabalık duygusunu iletecek şekilde oluşturulmalıdır. Ancak denemeniz tavsiye edilmez¹¹⁹.

Yahudi ve İslami ritüelleri, her iki tarafı da etkileyecek şekilde tasarlanmış tek bir formda birleştirin. Böyle bir adım, her geleneğin benzersizliğinden uzaklaşacak ve dolayısıyla birçok kişi tarafından reddedilecektir. Ancak Yahudilerin ve Müslümanların uzlaşma duygularını teşvik edecek şekilde birbirlerinin ritüellerini gözlemlemeleri ve saygıyla katılmaları mümkündür. Yahudilik ve İslam'ın benzer özür, bağışlama ve yas ritüelleri vardır. Her iki inancın mensupları için bu gelenekler geleneksel olarak öfkeli ve travmatik zamanlarda duygusal yenilenmeyi sağlamak için kullanılmıştır. İstedikleri takdirde Müslümanlar ve Yahudiler de birbirlerinin şifa ritüellerine nispeten kolaylıkla katılabiliyorlar. Dahası, bunu sıklıkla yapmak yaralıları büyük ölçüde harekete geçirir ve insani kardeşliğe dair yeni duyguların oluşmasına katkıda bulunur. Bu tür faaliyetler Mart ayında ortaya çıkan diplomatik krizin çözümünde başarıyla kullanıldı¹²⁰.

1997'de Ürdünlü bir asker, Ürdün Nehri üzerindeki bir doğa koruma alanını ziyaret eden birkaç İsraili kız öğrenciyi vurup öldürdükten sonra. Ürdün hükümeti resmi olarak üzüntüsünü dile getirdi ve başsağlığı diledi, ancak öfkeli İsraililer bu ilk tepkiden memnun

¹¹⁸ Suudi hükümeti hac sırasında siyasi faaliyetleri hem resmi olarak yasaklıyor hem de kısıtlamaya çalışıyor. Yine de bu tür olaylar yaşanıyor. Şii ve İsrail karşıtı mesajların da giderek yaygınlaştığını da söylemek gerekiyor. Irk düşmanlığının ortadan kaldırılmasında haccın olumlu değerinin çarpıcı bir örneği için. bk. Malcolm X with Alex Haley, *The Autobiography of Malcolm X* (New York: Grove Press, 1964), 339-342.

¹¹⁹ Weinberger'in, “Incorporating Religion Into Israeli-Palestinian Peacemaking: Recommendations For Policymakers”, s.16.

¹²⁰ Weinberger'in, “Incorporating Religion Into Israeli-Palestinian Peacemaking: Recommendations For Policymakers”, s.17.

değildi. Nitekim dönemin İsrail Dışişleri Bakanı David Levy, Kefaret Günü ile ilişkilendirilen bir dil kullanarak, "Bağışlama olamaz, günahların bağışlanması olamaz" yanıtını vermişti.¹²¹ Levy, yalnızca Tanrı'nın affedebileceği bazı eylemler olduğunu kast ediyordu. Durumu sakinleştirmek için merhum Kral Hüseyin ve kardeşi Prens Hasan, Yahudilik ve İslam'da tövbe eden bir kişinin Tanrı'nın yanı sıra zarar verdiği kişilerden bağışlanma isteyebileceği ortak uygulamalardan düşünceli bir şekilde yararlandılar.¹²² İlk önce Prens Hasan uçtu. Sembolik bir sorumluluğun kabulü olarak katliam mahalline. İsrail Savunma Bakanı'nın yanında durarak, yapılanlardan dolayı derin kişisel utanç duyduğunu ifade etti. Yahudilik ve İslam'da da ziyaretçilerin kederli akrabalarını teselli ettiği benzer yas gelenekleri vardır.¹²³

Bu doğrultuda Kral Hüseyin, İsrail'deki yaşlı ebeveynlerle görüşmek üzere İspanya'ya yaptığı resmi ziyareti yarıda kesti. Kral, yas tutan her evi ziyaret etti ve hatta ritüel yas töreni için yerde oturan ailelerin yanında diz çöktü. Onlara hem bir kral hem de bir baba olduğunu ve dolayısıyla onların kaybıyla kişisel olarak özdeşleşebileceğini söyledi. Televizyonda yayınlanan ve geniş çapta haberleştirilen bu jestler İsrail'deki pek çok insanı etkiledi ve bu korkunç olayın kapanmasına yardımcı oldu. Farklı dini geleneklerin onurlandırılması katılımcı dönüşümün önemli bir bileşenidir. Bu tür jestler, İsrail-Filistin ilişkilerinde sıklıkla ortaya çıkan tarihsel hassasiyetlerin ele alınmasına yardımcı olabilir. Çoğunlukla, İsrail'deki ve diğer yerlerdeki Yahudiler, geçmişteki yanlışların düzeltilmesine yardımcı olmayı amaçlayan dinsel saygı önerilerine olumlu yanıt verdiler. Örneğin, 1986'da Papa II. John Paul, bir sinagogu ziyaret eden ilk papaz oldu. Papa, Roma Büyük Sinagogu'ndaki cemaate şunları söyledi: "Sizler bizim çok sevdiğimiz kardeşlerimizsiniz ve bir bakıma bizim ağabeylerimiz olduğunuz da söylenebilir."¹²⁴ -egemen azınlık statüsü ve modern zamanlarda Yahudiler tarafından fethedilmiş olmak pek çok Filistinli Müslüman için özellikle aşağılayıcıdır. Bu ortamda dindar Müslümanlar İsraililerin hakaretlerine karşı özellikle hassastır. Tersine, onur ve saygı jestleri özellikle güven vericidir. Örneğin, 1997'de İsraili bir aşırılık yanlısı Batı Şeria'nın Hebron şehrinde Muhammed peygambere hakaret eden bir broşür dağıttı. Şehrin Müslüman sakinleri çileden çıktı ve olay, Filistin topraklarında çığ gibi büyüye bilirdi.¹²⁵

¹²¹ Raymond Cohen, "Language and Conflict Resolution" *International Studies Review* Vol. 3 Issue 1 2001: 50.

¹²² Uygulama İslam'da "afwa", Yahudilik'te "slicha" olarak bilinir.

¹²³ Weinberger'in, "Incorporating Religion Into Israeli-Palestinian Peacemaking: Recommendations For Policymakers", s.17.

¹²⁴ Papal address to the Great Synagogue of Rome, April 13, 1986, http://www.bc.edu/bc_org/research/cjl/Documents/John_Paul_II/romesynagogue.htm.

¹²⁵ Weinberger'in, "Incorporating Religion Into Israeli-Palestinian Peacemaking: Recommendations For Policymakers", s.18.

O dönemdeki siyasi liderler durumu sakinleştiremediği için İsrail'in eski Sefarad Hahambaşı Eliyahu Bakshi-Doron, El Halil Müftüsü ile görüşmeye getirildi. Bakshi-Doron ona, broşürdeki mesajın Yahudiliğin öğretilerine aykırı olduğunu ve "İlahi İsme saygısızlık" olduğunu açıkladı. Müftü bu saygı jestinden çok etkilendi ve şehirdeki her Müslüman vaizin yanına gitti. Hahambaşı'nın sözlerine atıfta bulunarak onları cemaatçilerini sakinleştirmeye teşvik etmek¹²⁶.

İsrail'deki dinler arası dernekler, onur temelli ritüel barışı sağlama çabalarını başarıyla üstlendiler. Bunlar köprüler kurmaya yönelik olumlu eylemlerdir ve yukarıda anlatılan örneklerde olduğu gibi mutlaka olumsuz olaylara tepki olarak yapılmamalıdır. Örneğin yakın zamanda İsrail'in Celile bölgesinde düzenlenen büyük ölçekli bir etkinlikte Yahudiler, Hıristiyanlar ve Dürziler Ramazan orucunu açan yemeği Müslüman komşularıyla paylaştılar.¹²⁷ Kutlamanın en önemli anlarından biri, ziyaret gruplarını temsil eden dini liderlerin bir araya gelmesiydi. Toplantıda bir konuşma yaptı ve İslam'a ve onun geleneklerine saygıdan bahsetti. Ancak bu tür bir etkinliğin başarılı olmasının eşit derecede önemli bir nedeni de, bu olayda yemek yeme gibi, katılan herkesin doğal olarak anladığı bir unsur içermesidir. Özellikle bir topluluk onurlandırılıyor ancak tüm katılımcılar ortak yemek aracılığıyla bağ kuruyor. Toplantının mesajı gündelik yaşamın bir parçası olarak deneyimleniyor ve bu nedenle meşru ve normal görülüyor. Benzer bir olgu diplomaside sıklıkla görülür. "Arabuluculuk konusundaki başarılı uluslararası çabaların çoğu, çatışma halindeki insanlar akşam yemeği yerken, sigara içerken, müzik eşliğinde dans ederken veya müzakere odası dışında bir yerdeyken büyük ilerlemeler kaydetti."¹²⁸ Celile olayı İsrail'de tekrarlanabilir. -Filistin barışı sağlama bağlamı. İsrail'in Arap ve Yahudi vatandaşları arasındaki durumun, işgal altındaki topraklardaki İsraililer ve Filistinlilerinkinden farklı olduğu doğrudur. Ancak güvenli ve izin veren bir ortam olması durumunda bu tür namusa dayalı faaliyetler yine de yapılabilir. İskenderiye sürecinin bir sonraki toplantıları, "İbrahimi inanç toplulukları" temasını, olumlu ritüellerin kullanılması ve geleneklerin onurlandırılması gibi katılımcı dönüşüm araçlarıyla bir araya getirmelidir. Ocak 2004'teki alt komite toplantısına katılanların, kendi topluluklarında "barış güçleri" olma konusunda bir dizi takip

¹²⁶ Weinberger'in, "Incorporating Religion Into Israeli-Palestinian Peacemaking: Recommendations For Policymakers", s.19.

¹²⁷ Eliyahu McLean, "Ramadan Celebration in Rama, Galilee" *IFOR In Action* Newsletter Winter 2003: Dürziler İslam'ın bir kolu olan dini bir mezheptir. 7 at http://www.ifor.org/docs_updates/iforaction%20Dec%2003.pdf.

¹²⁸ Lisa Schirch, "Ritual Reconciliation: Transforming Identity/Reframing Conflict" in Muhammad Abu-Nimer ed., *Reconciliation, Justice, and Coexistence: Theory and Practice* (Lanham, MD: Rowman and

görüşmesine katılmaya davet edilmesi gerekiyor. Bu oturumların, resmi barışı sağlama girişimlerini ve nihai olarak müzakere sürecine geri dönüşü tamamlayabilecek din temelli bir çatışma çözümü programının çekirdeğine dönüşmesi amaçlanmaktadır¹²⁹.

Aşama I

Bu programın ilk aşaması, İsrail'in Gazze Şeridi'nden çekilmesini ve yetkinin Filistinlilere devredilmesini denetlemeye yönelik ABD öncülüğündeki çabalara karşılık gelecek. Bu sürecin bir parçası olarak, Filistin Yönetimi'ni güçlendirmek ve yönetim sorumluluklarını yeniden üstlenebilmesini sağlamak için gereken acil durum fonlarını toplamak amacıyla "Yol Haritası"na (ABD, AB, BM ve Rusya) sponsorluk yapan Dörtlü'nün yeniden bir araya getirilmesi gerekecektir. Benzer şekilde ABD, Mısır ve Ürdün de Filistin güvenlik güçlerinin yeniden yapılandırılması ve eğitilmesinde rol oynamalıdır. Bu konuda gözle görülür ilerleme işaretleri olması gerekiyor çünkü Filistinlilerin genel siyasi durumu, din adamlarının İskenderiye toplantılarına devam eden katılımının arka planını oluşturuyor. Filistinli din adamlarıyla yapılacak takip toplantılarına El Ezher Şeyhi Muhammed Seyyid Tantavi'nin liderlik etmesi tavsiye ediliyor. Bir öncü olarak, " İnançlı İbrahim Cemaatleri" mesajını geliştiren başlıca kişiler olan Şeyh Talal Sidr ve Haham Menachem Frohman'ın, onun onayını almak ve onu orta düzey kişilerle konuşmaya ikna etmek için Tantavi ile ayrı ayrı görüşmesi gerekecek. Ocak 2004'teki toplantıda Filistinli din adamlarının İslam'ın barışçıl karakteri hakkında kapsamlı bir fikir alışverişinde buldukları hatırlanacaktır. Böylece Tantavi bu temayı temel alarak onlara "İbrahimi topluluklar" mesajını sunabilir. Tantavi, ilmi otoritesi nedeniyle, ziyarete gelen Filistinli din adamlarına, inancın ortak yönlerine saygı göstermenin hem bir barış eylemi hem de gerçek ve meşru bir İslami uygulama olduğu anlayışını aşılama konusunda en yetenekli kişidir¹³⁰.

Filistinli din adamlarıyla yapılacak takip toplantılarına El Ezher Şeyhi Muhammed Seyyid Tantavi'nin liderlik etmesi tavsiye ediliyor. Bir öncü olarak, "İbrahimi inanç toplulukları" mesajının başlıca geliştiricileri olan Şeyh Talal Sidr ve Haham Menachem Frohman, onun onayını almak ve onu orta düzey din adamlarıyla konuşmaya ikna etmek için Tantavi ile ayrı ayrı görüşmek zorunda kalacaklar. Ocak 2004'teki toplantıda Filistinli din adamlarının İslam'ın barışçıl karakteri hakkında kapsamlı bir fikir alışverişinde buldukları

Littlefield, 2001): 136

¹²⁹ Weinberger'in, "Incorporating Religion Into Israeli-Palestinian Peacemaking: Recommendations For Policymakers", s.19-20.

hatırlanacaktır. Böylece Tantavi bu temayı temel alarak onlara “İbrahimi topluluklar” mesajını sunabilir. Tantavi, ilmi otoritesi nedeniyle, ziyarete gelen Filistinli din adamlarına, inancın ortak yönlerine saygı göstermenin hem bir barış eylemi hem de gerçek ve meşru bir İslami uygulama olduğu anlayışını aşılama konusunda en yetenekli kişidir¹³¹.

Şeyh Tantavi ile çalışmak karmaşık olacak. Daha önce de belirtildiği gibi Tantavi, İskenderiye sürecine karardır ancak aynı zamanda muhalefetle ve hayatına yönelik potansiyel tehlikelerle de karşı karşıyadır. Tantavi'nin Filistinli din adamlarıyla kolaylıkla işbirliği yapması ve tartışmaları başarılı bir şekilde yönetmesi muhtemeldir. Bu çabaya katılması nedeniyle aşırı Müslümanlardan tekrar ölüm tehditleri alması da aynı derecede muhtemel. Tantavi, 2002'de olduğu gibi, Filistin'deki intihar saldırılarını destekleyen bir açıklama yaparak bu unsurları yatıştırmayı gerekli görebilir. Eğer bu gerçekleşirse, İsrail'deki ve başka yerlerdeki bazı kişiler hiç şüphesiz Tantavi'nin ikiyüzlü olduğuna inanacak ve dolayısıyla onun parçası olduğu herhangi bir çabaya karşı güvensiz hale gelecektir. İskenderiye sürecinin sponsorları için temel zorluk, Tantavi'nin faaliyet gösterdiği bağlamı açıklayarak ve girişimin başarılı olması halinde elde edilecek potansiyel kazanımları vurgulayarak bu kaygıları gidermeye çalışmak olacaktır¹³².

Takip toplantıları için din adamlarına katılımcı dönüşümün yolları hakkında bilgi verebilecek özel kolaylaştırıcılar seçilmelidir. Aslına bakılırsa bunlar, çoğunlukla İsrail içindeki Araplar ve Yahudiler arasında, ancak daha küçük bir ölçüde İsraililer ile Filistinliler arasında benzer çabalara zaten dahil olan kişilerdir. Kolaylaştırıcılar Müslüman olmalı ve ana akım dini geçmişe sahip olmalıdır. Kolaylaştırıcıların rolü, "İbrahimi topluluklar" temasını yansıtan ortak ritüel ve onur temelli faaliyetleri din adamlarına açıklamak veya genel bir bakış sunmak olacaktır. Din adamlarının bu faaliyetleri yürütmek için eğitim almaları gerekmeyecek ancak bunlara aşina olmaları gerekecek. Din adamlarının aynı zamanda bu etkinliklerden hangisine katılmak için cemaatlerine eşlik etmek istediklerini de belirtmeleri gerekecek. Din adamlarına ayrıca, topluluklarının etkili üyelerine yaklaşma ve başladıktan sonra onları bu etkinliklere katılmaya çağırma görevi verilecek¹³³.

¹³⁰ Weinberger'in, "Incorporating Religion Into Israeli-Palestinian Peacemaking: Recommendations For Policymakers", s.20.

¹³¹ Weinberger'in, "Incorporating Religion Into Israeli-Palestinian Peacemaking: Recommendations For Policymakers", s.20-21.

¹³² Weinberger'in, "Incorporating Religion Into Israeli-Palestinian Peacemaking: Recommendations For Policymakers", s.21.

¹³³ Weinberger'in, "Incorporating Religion Into Israeli-Palestinian Peacemaking: Recommendations For Policymakers", s.22.

Başarı Kriterleri

Takip toplantılarının gerçekleştirilmesi için çeşitli tarafların desteği çok önemlidir. Canterbury Başpiskoposunun ofisi İskenderiye sürecinin arkasındaki temel itici güç olmuştur. Özellikle, Şeyh Tantavi'yi dinler arası girişime katılma konusunda ikna eden kişiler Canon White ve ekibi olmuştur. Anglikan Kilisesi ile özel bir ilişkiye sahip olan ve İskenderiye sürecini destekleyen Birleşik Krallık hükümeti, Canterbury Başpiskoposluğunun bu son çabayı teşvik etmesi için güçlü bir şekilde teşvik edilmelidir. Benzer şekilde, Mısır hükümeti oturumları yönetmesi için Tantavi'ye destek ve güvenlik sözü verebilir. Son olarak din adamlarının toplantılara katılması için İsrail ve Filistin Yönetimi'nin onay vermesi gerekiyor. Programdaki Filistinli katılımcıların muadili olarak görev yapacak İsraili Yahudi din adamlarının ve dini aktörlerin belirlenmesine ve örgütlenmesine başlamak gerekiyor. Bu görev Filistin tarafında olduğundan biraz daha kolay olmalı¹³⁴.

İsrail, son dört yıldır yaşanan şiddet olaylarından etkilenmiş olsa da hâlâ barışçıl bir sivil toplumun ve hatta dini bir barış kampının bulunduğu bir kanun ve düzen yeridir. Filistinli din adamları gibi, sonunda seçilen İsraililerin de “İbrahimi inanç toplulukları” mesajını kendi topluluklarıyla paylaşmaları ve katılımcı dönüşüm faaliyetlerine katılmayı kabul etmeleri gerekecek. Ancak İsrail tarafında kime yaklaşılabileceğine karar verme sürecinde büyük özen gösterilmesi gerekecek. Örneğin, halihazırda dinler arası faaliyetlerde oldukça deneyimli olan İsraili Yahudilerden oluşan küçük bir çevre var ve bu nedenle onları bu son çabaya dahil etmek başlangıçta oldukça ihtiyatlı görünüyor. Ancak aynı kişilerin bir kısmı, İsrail kamuoyunun geneli tarafından çok sıra dışı olarak değerlendirilecektir ve bu nedenle, kalpleri ve zihinleri etkilemek üzere tasarlanmış, oldukça görünür bir kamu kampanyasında belki de belirgin bir şekilde yer almamalıdır. Dindar İsraili Yahudilerin herhangi bir örneğinde bir çeşitlilik unsuru olması kaçınılmazdır, ancak yine de genel olarak dini toplumu bir bütün olarak yansıttığına inanılan ana akım dini yönelime sahip kişilerin, bireylerin ve grupların seçilmesi tavsiye edilir¹³⁵.

Önemli etkinlikleri organize edecek çalışma gruplarının oluşturulması önemlidir. Çalışma gruplarının öncelikle ne tür ortak katılımcı faaliyetlerin gerçekleştirilebileceğine karar vermesi gerekecektir (özür/yas, hangi tatil ve etkinliklerin “İbrahimi inanç toplulukları”

¹³⁴ Weinberger'in, “Incorporating Religion Into Israeli-Palestinian Peacemaking: Recommendations For Policymakers”, s.22.

¹³⁵ Weinberger'in, “Incorporating Religion Into Israeli-Palestinian Peacemaking: Recommendations For Policymakers”, s.23.

temasını en iyi şekilde yansıttığı vb.). Aynı zamanda planlamaya da katılmaları, yani İsraili ve Filistinli grupları bir araya getirmeleri, tanıtım yapmaları ve medyada yer almaları gerekecek. Haham Michael Melchior gibi nüfuz sahibi üst düzey isimlerin bu çabalara belli bir kapasiteyle katılması verimli olabilir¹³⁶.

Beklenen sonuçlar

Programa yönelik sessiz bir coşku olması muhtemel, birçok insanı dönüştürme potansiyeline sahip olduğuna dair bir algı var. İsraililer her açıdan katılmayı kabul edecek ancak kişisel güvenlik konusunda soruları olacak. Tantawi'nin onayını duyduktan sonra Filistinli din adamlarının çoğu (ama muhtemelen hepsi değil) "İbrahimi inanç toplulukları" mesajını kendi topluluklarıyla paylaşmayı kabul edecek. Gelecek tarihlerde seçilmiş gruplara ortak ritüel/uzlaşma faaliyetlerine eşlik etmeyi geçici olarak kabul edecekler. Ancak rızaları belirsiz olacak ve katılımlarının devam etmesi, İsrail'in geri çekilmeyi fiilen uygulamasına ve Filistin Yönetimi ile müzakerelerde devam eden ilerlemeye bağlı kalacak¹³⁷.

Aşama II

Programın ikinci aşamasının, Gazze Şeridi ve Batı Şeria'nın belirlenen bölgelerinde Filistinlilerin tam kontrolünün üstlenilmesinden sonra gerçekleşmesi planlanıyor. Bu dönem Filistinliler için "hakikat anı" olacak. İsrail'e ve uluslararası topluma hukukun üstünlüğünü tesis edebileceklerini ve terörle mücadele etmeye istekli olduklarını bir kez ve son olarak göstermek zorunda kalacaklar. Bu sürecin bir parçası olarak Filistin Yasama Konseyi için yeni seçimler düzenlemek verimli olabilir.¹³⁸ Her halükarda, Filistin topraklarındaki yeniden yapılanma ve reform, din temelli bir çatışma çözümü programının başarıya ulaşması için kesinlikle çok önemlidir. Daha önce de belirtildiği gibi Filistinli din adamları, korku ve kanunsuzluk ortamında olumlu, umut verici bir mesaj yaymaya ve ortak uzlaşma faaliyetlerine zemin hazırlamaya başlayamazlar¹³⁹.

Ortak ritüel aktivitelerin yapısı oldukça basittir. Tipik bir oturum muhtemelen her iki taraftan da yaklaşık 40-50 kişiyi içerecek ve birkaç saat sürecektir. Bu, ya İslam'da Yahudilik ile eş zamanlı temalara sahip bir tür uzlaşma faaliyeti olacak ya da "İbrahimi inanç

¹³⁶ Weinberger'in, "Incorporating Religion Into Israeli-Palestinian Peacemaking: Recommendations For Policymakers", s.23.

¹³⁷ Weinberger'in, "Incorporating Religion Into Israeli-Palestinian Peacemaking: Recommendations For Policymakers", s.24.

¹³⁸ Bu sürecin nasıl ilerleyebileceğinin bir taslağı için, Khalil Shikaki, "Stop Hamas with a Vote" *New York Times* 26 March 2004, <http://www.nytimes.com/2004/03/26/opinion/26SHIK.html?ex=1080882000&>.

¹³⁹ Weinberger'in, "Incorporating Religion Into Israeli-Palestinian Peacemaking: Recommendations For Policymakers", s.24.

toplulukları" temasıyla bir tür yankı uyandıran büyük bir İslami veya Yahudi bayramının kutlanması olacak (Id al Kurban, Rosh HaShanah, vesaire.). Çekirdek üyelerin ve periyodik yeni katılımcıların yer alacağı gruplar, her dört ila altı haftada bir, İsrail ve Filistin bölgeleri arasında dönüşümlü olarak toplanacak. Faaliyetler iyi bir şekilde tanıtılacak ve sonunda yerel ve uluslararası medyada bir miktar yer alacak¹⁴⁰.

Başarı Kriterleri

Güvenlik kaygıları projeyi başarılı da yapabilir, başarısız da olabilir. Etkinlikler Filistin kasaba ve şehirlerinde düzenlendiğinde, yenilenen Filistin Yönetimi'nin tüm katılımcılara yeterli koruma sağlaması gerektiği kesinlikle doğrudur. Ancak İsrail'in tepkisi de bir o kadar önemli. Filistinlilerin ortak bir ritüel faaliyetine katılmak için İsrail'e gitmeyi planladıkları ancak İsrail yetkililerinin kimliklerini ve ülkeye giriş iznini doğrulayana kadar bir kontrol noktasında saatlerce beklemek zorunda kaldıkları bir durumu tasavvur etmek mümkün. (Bazılarının girişleri tamamen reddedilebilir.) Böyle bir deneyim, Filistinli katılımcıların iyi niyetini zedeleyecek ve programın genel başarısını kesinlikle engelleyecektir. İsrail'in sınırlarını denetleme konusunda meşru bir hakkı olsa da, bu çatışma çözümü çabasının mümkün olduğu kadar az engelle ilerlemesini sağlamak için özel önlemlerin alınması düşünülmelidir¹⁴¹.

Beklenen sonuçlar

Ortak ritüeller, yalnızca gerçek katılımcılar arasında değil, aynı zamanda daha geniş topluluklarda da algıların değişmesine yardımcı olacaktır. Bunlar, Filistin sivil toplumunda ılımlı bir İslami söylemin yerleşmesini teşvik etmeye yardımcı olacak ve Filistin hükümetinin kamu medyasında, okullarda, devlet destekli camilerde vb. teşvik edeceği barışçıl mesajın somut, gözlemlenebilir bir gösterimini sağlayacak. İsrail tarafında dinamik oluşacak. Faaliyetler, dindar Yahudiler arasında tartışmalara yol açacak ve işgal altındaki topraklardan daha fazla geri çekilmeye karşı manevi temelli argümanlara verilen desteği köreltecek. Aynı olaylar, Filistinlilerle bir arada yaşamının mümkün olmadığına ya da nihai bir statü anlaşmasına hiçbir zaman ulaşamayacağına inananlar için bir tür bilişsel uyumsuzluk,

¹⁴⁰ Weinberger'in, "Incorporating Religion Into Israeli-Palestinian Peacemaking: Recommendations For Policymakers", s.25.

¹⁴¹ Weinberger'in, "Incorporating Religion Into Israeli-Palestinian Peacemaking: Recommendations For Policymakers", s.25.

olumlu karşıt kanıt olarak hizmet edecek şekilde bir takım laik İsrailileri de etkileyecek¹⁴².

Aşama III

Projenin son aşamasının nihai durum görüşmelerinin başlamasıyla gerçekleşmesi planlanıyor. Bu aşamaya gelmek zorlu olacak. İsrail hükümetinin içinde Gazze'den çekilmeyi ve Batı Şeria'da inşa edilen güvenlik bariyerini fiilen kalıcı bir sınır haline getirmeye çalışacak güçler var. Filistinli katı milliyetçiler ve İslamcılar da anlaşmanın gerçekleşmesini engellemeye çalışacaklar. ABD ve Dörtlünün diğer üyeleri bu nedenle bir nevi ebe rolü üstlenmek zorunda kalacaklar¹⁴³.

Her iki tarafı da sürekli olarak ileriye doğru iten bir rol. Zamanın bu noktasında, "İbrahimi topluluklar" faaliyetlerinin kalpler ve zihinler üzerinde en büyük etkiye sahip olması ve dolayısıyla sivil toplumun ötesine geçerek resmi liderleri ve müzakerecileri dahil etmeye başlaması gerekecek. Nihai statü müzakereleri başlarken, her iki tarafın üst düzey dini ve siyasi liderleri ulusal televizyonda yayınlanan uzlaşma ritüeline katılmaya hazır olmalıdır. Bu etkinlik aslında taban seviyesinde gerçekleştirilecek ortak ritüellerin daha dramatik bir versiyonu olacak. Kolaylaştırıcılar ve "İbrahimi topluluklar" programlarından seçilmiş bir grup katılımcı, bu özel girişimi yürütecek ve üst düzey dini ve siyasi liderler de katılarak sembolik, oldukça görünür bir rol oynayacaklar. Televizyonda yayınlanan ortak ritüelin amacı İsrail ve Filistin halkına güven duygusunun yeniden tesis edildiğini ve nihai statü müzakerelerinin iyi niyet ortamında gerçekleşeceğini anlatmaktır¹⁴⁴.

Başarı Kriterleri

Siyasi liderlere ve üst düzey dini şahsiyetlere başarıyla kur yapılmalı. Siyasi liderlerin kişisel düzeyde hoşlanmayabilecekleri diğer taraftan bireylerle görünmeyi kabul etmeleri gerekecek. Karşı taraf hakkında aşağılayıcı ifadelerde bulunmaktan kaçınmalı ve bu ulusal olayda kendilerinin ortaya çıkmasının gerekli olduğunu anlamalıdır¹⁴⁵.

Televizyonda yayınlanan etkinlik, barış anlaşmasına yönelik halk desteğini güçlendirecek. Aynı kriterler üst düzey din adamları için de geçerlidir. Ancak dini şahsiyetlerin uzlaşma ritüelinin ruhuna aykırı olacak duyarsız yorumlardan kaçınma

¹⁴² Weinberger'in, "Incorporating Religion Into Israeli-Palestinian Peacemaking: Recommendations For Policymakers", s.25-26.

¹⁴³ Weinberger'in, "Incorporating Religion Into Israeli-Palestinian Peacemaking: Recommendations For Policymakers", s. 26.

¹⁴⁴ Weinberger'in, "Incorporating Religion Into Israeli-Palestinian Peacemaking: Recommendations For Policymakers", s. 26.

¹⁴⁵ Weinberger'in, "Incorporating Religion Into Israeli-Palestinian Peacemaking: Recommendations For Policymakers", s. 26.

konusunda özellikle dikkatli olmaları gerekmektedir. Geçmişte İsrail Hahambaşları ve Kudüs Filistin Müftüsü gibi üst düzey dini otoriteler de bu tür açıklamalarda bulunmuştu. Nihai statü müzakerelerinin hemen başlangıcında bu tür davranışların tekrarlanması son derece talihsizlik, hatta büyük bir utanç olurdu¹⁴⁶.

Sonuç

Ulusal düzeyde televizyonda yayınlanan etkinlik, barışa siyasi destek anlamına gelecek uzlaşma konusunda belirgin bir şekilde meşgul olan, belki de fiziksel olarak kucaklaşan üst düzey dini liderlerin görülmesi birçok insanı duygulandıracak. Bu olayın kalpler ve zihinler üzerinde daha önceki tabandan gelen ortak ritüellerden daha büyük bir etkisi olabilir çünkü tam da üst düzey dini liderleri kapsamaktadır. Her iki halkın kültürel ve manevi hassasiyetlerine hitap eden bir iyileştirme jesti olarak, son dört yıldaki çatışmalar sırasında artan çatışmanın bazı daha derin yönlerinin ele alınmasına yardımcı olacaktır. Üst düzey dini liderlerin bazıları (hepsi değil) de bu deneyimden derinden etkilenecek ve daha sonra barış için önemli lobi güçleri haline gelecekler. Son olarak, siyasi liderlerin törendeki sembolik görünümü her iki taraftaki halk tarafından takdir edilecek ve saygı duyulacak, ancak bazı kişiler onların samimiyeti konusunda şüpheli olmaya devam edecek¹⁴⁷.

İsrail-Filistin çatışmasının çözümü mümkündür. Bu hedefe ulaşmak için ABD ve Dörtlülük'ün ve kesinlikle İsrailiilerin ve Filistinlilerin güçlü ve kararlı liderliğine ihtiyaç var. Ancak resmi barışı sağlama önlemlerini, nefretleri ve bölünmeleri ortadan kaldıracak, hayal kırıklığına uğramış insanları barışın bileşenleri haline getirebilecek yeni çatışma çözümü biçimleriyle güçlendirmek de aynı derecede önemlidir. Bu çalışmada tanımlanan strateji - İskenderiye sürecinin dinler arası girişimini temel alarak, "İbrahimi inanç toplulukları" mesajını katılımcı dönüşüm araçlarıyla birlikte ilerleterek - bu amaca ulaşmanın uygulanabilir ve acil bir yolunu sağlar. Bu dine dayalı önlemler, İsrail'in Gazze'den çekilme planının nihai statü anlaşmasına ve dolayısıyla kalıcı bir barışa dönüşmesini sağlamaya yardımcı olabilir.

Kaynaklar

"A Performance-Based Roadmap to a Permanent Two-State Solution to the Israeli-Palestinian Conflict," See US Department of State website, <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2003/20062.htm>.

¹⁴⁶ Weinberger'in, "Incorporating Religion Into Israeli-Palestinian Peacemaking: Recommendations For Policymakers", s.27.

¹⁴⁷ Weinberger'in, "Incorporating Religion Into Israeli-Palestinian Peacemaking: Recommendations For Policymakers", s.27-28.

INTERNATIONAL JOURNAL OF EASTERN MEDITERRANEAN STUDIES
REFEREED JOURNAL
ISSN NO: 2980-2350
YEAR: 2, VOL: 2, ISSUE: 1

“Ask Saeb Erekat,” BBC Talking Point with Paul Reynolds, 18 June 2003, http://news.bbc.co.uk/2/hi/talking_point/2993434.stm#1.

“Clinton Parameters” and “Taba Agreement” at http://www.fmep.org/documents/clinton_parameters12-23-00.html.

“Melchite” refers to Eastern Christians adhering to Chalcedonian orthodoxy.

“Qurei urged to back Sharon plan” BBC News Online, 17 May 2004, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/3720973.stm.

“Sephardi” refers to Jews of Middle Eastern and North African origin.

“US seeks to reassure Palestinians” BBC News Online, 11 May 2004, http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/middle_east/3705695.stm

1998). For a different view arguing that the decline of religion in the West in modern times made it possible to “imagine” or invent the nation, see Benedict Anderson’s seminal work, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* 2nd Ed. (New York: Verso Press, 1991).

Colin L. Powell, “Remarks With Palestinian Authority Prime Minister Ahmed Qurei”, US Department of State website, <http://www.state.gov/secretary/rm/32500.htm>.

Danny Rubinstein, “For some, a secular quick fix could never work” *Ha’aretz* 25 January 2004, <http://www.haaretz.com/hasen/spages/386473.html>.

Eliyahu McLean, “Harnessing the Power of the Human Spirit for Peace in the Middle East” *Ahimsa Newsletter: A Quarterly for the Promotion of Universal Values* Vol. 10, No. 3 & 4, <http://www.ahimsaberkeley.org/newsletter/Oct03/content/mclean.html>.

Eliyahu McLean, “Ramadan Celebration in Rama, Galilee” *IFOR In Action* Newsletter Winter 2003: 7 at http://www.ifor.org/docs_updates/iforaction%20Dec%2003.pdf. The Druze are a religious sect that is an offshoot of Islam.

Glenn Kessler, “Talks with Palestinian Officials to Resume: Bush Commits US to a ‘Just Peace’ ” *Washington Post* 13 May 2004, , <http://www.washingtonpost.com/ac2/wp-dyn/A6856-2004May6?> For similar language expressed to the Israelis, see also Letter from President Bush to Israeli Prime Minister Sharon, <http://www.state.gov/p/nea/rls/rm/31490.htm>.

<http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/3627465.stm>.

<http://www.fmep.org/analysis/nusseibeh-ayalon-agreement.html>. In December 2003, teams led by former <http://www.geneva-accord.org>.

<http://www.state.gov/p/nea/rls/rm/31418.htm>.

Jon Leyne, “Bush pre-empts Mideast negotiations” BBC News Online, 14 April 2004,

Julie Stahl, “Palestinian Leaders Want to Be a Force for Peace” CNS News Service 14 January 2004, <http://www.crosswalk.com/news/1241056.html>.

Khalil Shikaki, “Stop Hamas with a Vote” *New York Times* 26 March 2004, <http://www.nytimes.com/2004/03/26/opinion/26SHIK.html?ex=1080882000&>.

Lili Galili, Mazal Mualem, and Tsahar Rotem, “Over 150,000 attend rally calling for Gaza withdrawal” *Ha’aretz* 15 May 2004, <http://www>.

INTERNATIONAL JOURNAL OF EASTERN MEDITERRANEAN STUDIES
REFEREED JOURNAL
ISSN NO: 2980-2350
YEAR: 2, VOL: 2, ISSUE: 1

haaretz.com/hasen/spages/427546.html.

Lisa Schirch, "Ritual Reconciliation: Transforming Identity/Reframing Conflict" in Muhammad Abu-Nimer ed., *Reconciliation, Justice, and Coexistence: Theory and Practice* (Lanham, MD: Rowman and Littlefield, 2001): 136.

Lisa Schirch, *Ritual Peacebuilding: Creating Contexts Conducive to Conflict Transformation* PhD Thesis (Fairfax, VA: George Mason University, 1999): 47.

Malcolm X with Alex Haley, *The Autobiography of Malcolm X* (New York: Grove Press, 1964), 339-342.

Marc Gopin, *Holy War, Holy Peace: How Religion Can Bring Peace to the Middle East* (New York: Oxford University Press, 2002).

Mark Tessler, *A History of the Israeli-Palestinian Conflict* (Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, 1994).

Papal address to the Great Synagogue of Rome, April 13, 1986, http://www.bc.edu/bc_org/research/cjl/Documents/John_Paul_II/romesynagogue.htm.

Raymond Cohen, "Language and Conflict Resolution" *International Studies Review* Vol. 3 Issue 1 2001: 50.

Reuven Paz, "Religion and Politics in Alexandria" Policy Watch # 599, February 1, 2002 Washington Institute for Near East Policy, http://www.ciaonet.org/pbei/winep/policy_2002/2002_599.html.

Yehezkel Landau, "Healing the Holy Land: Interreligious Peacebuilding in Israel/Palestine" *Peaceworks* No. 51 (Washington DC: United States Institute of Peace, September 2003): 51-2.

Yoav Stern, "Israeli rabbis participate in Muslim peace conference in Cairo" *Ha'aretz* 16 January 2004, <http://www.haaretz.com/hasen/spages/383155.html>.